

TOMASZ NOWICKI

POLACY I POLONIA W WENEZUELI – DAWNIEJ I DZISIAJ

Wiedza na temat Polaków i Polonii w Wenezueli jest w powszechnej świadomości społecznej niewielka. Konstatacja ta nie powinna nikogo dziwić. Wszak rzeczywiście ten południowoamerykański kraj nigdy nie był głównym kierunkiem polskiej migracji. Wpływ na to miały zwłaszcza warunki klimatyczno-geograficzne. Klimat jest tam na ogół ciepły i deszczowy. W dużej mierze zależy też od położenia geograficznego danego regionu. W każdej jednak części Wenezueli klimat znacząco różni się od warunków występujących w środkowej Europie. Dlatego też nigdy nie było to terytorium migracji polskiej na dużą skalę. Nie oznacza to jednak, że Polacy nie przybywali do Wenezueli i nie osiedlali się tutaj na stałe. Początkowo były to pojedyncze osoby. W większej liczbie polska diaspora pojawiła się w tym południowoamerykańskim kraju po II wojnie światowej.

Zanim jednak przejdziemy do przedstawienia tematyki zarysowanej tytułem artykułu warto zaznaczyć, że Wenezuela to kraj liczący ponad 900 tys. kilometrów kwadratowych, czyli trzy razy większy niż współczesna Polska. Można wyodrębnić trzy duże kontynentalne regiony geograficzne¹. Część zachodnia i północno-zachodnia to region andyjski. To tutaj znajdują się wysokie pasma górskie, tj. Sierra de Perija wzdłuż granicy z Kolumbią oraz Cordillera de Mérida usytuowana bardziej równoleżnikowo i przechodząca dalej w góry przybrzeżne zwane Cordillera de la Costa. Wspomniane pasma górskie to części Andów Północnych. Szczyty wznoszą się tutaj nawet do niemal 5 tys.

Dr hab. TOMASZ NOWICKI, prof. KUL – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Historii, Katedra Źródłoznawstwa, Archiwistyki i Dydaktyki Historii; e-mail: tomasz.nowicki@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1185-9358>.

¹ Zob. *Wenezuela. Warunki naturalne*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Wenezuela-Warunki-naturalne;4575676.html> [dostęp: 30.04.2025].

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

metrów nad poziom morza. Dwie pierwsze formacje górskie okalają zapadlisko tektoniczne częściowo wypełnione wodami słodkowodnego jeziora Maracaibo. Drugi region geograficzny obejmuje centralną i północno-wschodnią część kraju. Są to szerokie równiny w znacznej części porośnięte puszcza amazońską. Jest to obszar zlewiska rzeki Orinoko, która wypływa z leżącego na południu pasma górskiego Serranía de Parima i uchodzi do Morza Karaibskiego na północnym wschodzie Wenezueli. Orinoko płynie łukiem, okalając po prawej stronie trzeci region zwany Gujaną, którego znaczną część zajmuje stara geologicznie wyżyna².

Warunki geograficzne determinują rozmieszczenie ludności w Wenezueli. Niemal 3/4 ludności mieszka w pasie wybrzeża Morza Karaibskiego, a jedynie 5% zamieszkuje tereny na południe od Orinoko, chociaż obszar ten obejmuje niemal połowę kraju³.

Przechodząc do omówienia obecności Polaków w Wenezueli można tylko przypuszczać, że historia kontaktów wenezuelsko-polskich sięga niemal do początków hiszpańskiej kolonizacji. Nie znajdujemy jednak dla XVII, a tym bardziej XVI wieku wiarygodnych śladów pobytu Polaków w Wenezueli⁴. Badacze zgodnie uznają, że pierwszymi Polakami, którzy pojawili się w tym południowoamerykańskim kraju, byli polscy emigranci polityczni opuszczający kraj po rozbiorach. Nie była to oczywiście masowa emigracja, ale raczej jednostki, głównie oficerowie lub żołnierze z okresu wojen napoleońskich, którzy przybywali do Wenezueli w początkach XIX wieku po to, by wziąć udział w kampaniach wyzwoleniczych pod wodzą Francesco de Mirandy, a potem Simona Bolívara. W tym pierwszym okresie obecności Polaków w Wenezueli należy odnotować kilka postaci, które zapisały się w walkach o niepodległość, chociaż można przypuszczać, że liczba Polaków była faktycznie większa.

Byli to:

² Dodajmy, że inne propozycje dzielą terytorium Wenezueli na osiem regionów naturalnych lub dziewięć regionów polityczno-administracyjnych. Zob. *Regions of Venezuela*, https://en.wikipedia.org/wiki/Regions_of_Venezuela#cite_ref-1 [dostęp: 30.04.2025].

³ Zob. *Coastal and Marine Ecosystems—Venezuela*, http://earthtrends.wri.org/pdf_library/country_profiles/coa_cou_862.pdf; *Población total, según entidad federal al 30 de Junio, 2000-2015*, dostęp: 30.04.2025, <http://www.inec.gov.ve/demografica/salidadistribucion.asp?T=Cuadro229&cuadro=cuadro229> [dostęp: 30.04.2025].

⁴ Być może jakieś kontakty handlowe były nawiązywane w czasie, gdy Księstwo Kurlandii, lennik Rzeczypospolitej, miało w latach 1642-1666 kolonię na karaibskiej wyspie Tobago. Zob. M. SZCZEPAŃCZYK, *Polska–Wenezuela. Historia i współczesność. Opracowanie z okazji 80. rocznicy nawiązania stosunków dyplomatycznych*, https://www.academia.edu/43086339/Polska_Wenezuela_Historia_i_wsp%C3%B3%C5%82czesno%C5%9B%C4%87_Opracowanie_z_okazji_80_rocznicy_nawi%C4%85zania_stosunk%C3%B3w_dyplomatycznych [dostęp: 30.04.2025].

- 1) Gustaw Adolf Bergud (Bergood) (1772-1806)⁵,
- 2) Izydor Borowski (ok. 1776-1838)⁶,

⁵ Z badań rosyjskiego historyka A.A. Izerowa wynika, że Gustaw Adolf Bergud urodził się w Gdańsku ok. 1771/1772 r. Pochodził z rodziny, która prawdopodobnie miała korzenie szwedzkie, a jego ojciec mógł być szwedzkim konsulem lub delegatem handlowym w Gdańsku. Gustaw Adolf wziął udział w powstaniu kościuszkowskim, a po jego upadku uciekł do Ameryki, gdzie spotkał się z Kościuszką w Filadelfii w 1797 r., a w 1804 r. uzyskał obywatelstwo USA. W 1806 r. w oddziale pod dowództwem Francisco de Mirandy uczestniczył w stopniu kapitana w pierwszej próbie obalenia hiszpańskiej dominacji w Ameryce Południowej. Został schwytany i stracony 21 lipca 1806 r. w fortecy San Felipe w pobliżu Puerto Cabello w Wenezueli. Był pierwszym znanym Polakiem w Wenezueli. Zob. A.A. ИСЭРОВ, *Густав Адольф Бергуд, Тадеуш Костюшко, Франсиско Де Миранда: из истории революционных движений рубежа XVIII–XIX столетий*, „Вестник Московского Университета”, серия 8 История [A.A. ISEROV, *Gustav Adolf Bergud, Tadeush Kostyushko, Fransisko De Miranda: iz istorii revolyutsionnykh dvizheniy rubezha XVIII–XIX stoletiy*, „Vestnik Moskovskogo Universiteta”, seriya 8 Istoriya] 2022, № 6, p. 35-40, <https://cyberleninka.ru/article/n/gustav-adolf-bergud-tadeush-kostyushko-fransisko-de-miranda-iz-istorii-revolutsionnykh-dvizheniy-rubezha-xviii-xix-stoletiy/viewer> [dostęp: 01.05.2025]; D. MUCHA, *Udział Polaków w wojnach niepodległościowych Wenezueli (1806-1821)*, „Niepodległość i Pamięć” 25(2018), nr 3, s. 17, https://niepodlegloscpamiec.pl/lib/mlwrf9/Niepodleglosc_i_Pamiec-2018-t25-n2_62-s15-26-lpbogbbl.pdf [dostęp: 30.04.2025]; M. SZCZEPANCZYK, *Polska–Wenezuela. Historia i współczesność*. Por. M.F. GAWRYCKI, *Historia Wenezueli*, Warszawa: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego 2022, s. 182.

⁶ Izydor Borowski, ur. ok. 1776 r., według innych: w 1770. Według niektórych źródeł był nieślubnym synem księcia Antoniego Radziwiłła i warszawskiej Żydówki, według innych polskim szlachcicem. Brał udział w Insurekcji Kościuszkowskiej, potem jako oficer w Legionach Polskich we Włoszech, w 1802 r. w tłumieniu powstania na Haiti. Po przejściu na stronę murzyńskich powstańców i krótkim okresie korsarstwa, w 1806 r. wstąpił do oddziałów Mirandy, a potem związał się z Simonem Bolivarem, będąc jego adiutantem, walcząc od 1810 r. o wyzwolenie Wenezueli i Kolumbii od dominacji hiszpańskiej. Wkrótce awansowany na generała, dowodził wyprawą wojsk wyzwoleniczych w Andy, a także wziął udział w decydującej o niepodległości kolonii hiszpańskich bitwie pod Boyacá w 1819 r. Dwa lata później opuścił Amerykę Południową i udał się do Persji, gdzie był jednym z dowódców armii perskiej i za zasługi uzyskał tytuł wezyra. Zginął podczas oblężenia Heratu w 1838 r., prawdopodobnie trafiony kulą w brzuch. Zob. M. PARADOWSKA, *Polacy w Ameryce Południowej*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1977, s. 44; Z.A. JUDYCKI, *Pod obcymi sztandarami. Generalowie polskiego pochodzenia w siłach zbrojnych państw obcych*, Warszawa: Fundacja Polonia Semper Fidelis i Muzeum Niepodległości w Warszawie 2016, s. 28-29; H. ROSENTHAL, P. WIERNIK, *Borowski, Isidor*, <https://www.jewishencyclopedia.com/articles/3582-borowski-isidor> [dostęp: 01.05.2025]; B. UTAS, *Borowsky, Isidore*, <https://www.iranicaonline.org/articles/borowsky-isidore/> [dostęp: 01.05.2025]; B. POLAK, *Polacy i organizacje polonijne w Wenezueli*, „Almanach Polonii”. Informator o Polakach i organizacjach polonijnych na świecie 1992, s. 139; D. MUCHA, *Udział Polaków w wojnach niepodległościowych Wenezueli*, s. 20-21. Trzeba jeszcze dodać, że informacje o początkach jego życia są sprzeczne. W wydanej w 1898 r. *Encyklopedii Powszechnej Orgelbranda* podano, że Borowski urodził się w 1803 r., co wykluczałoby nie tylko jego udział w Insurekcji i Legionach, ale poddawałoby pod wątpliwość jego udział w walkach w Ameryce Południowej. Mimo to w haśle podano, że walczył pod Bolivarem (*Borowski Izydor*, [w:] *S. Orgelbranda Encyklopedia Powszechna z ilustracjami i mapami*, Warszawa: Wydawnictwo Towarzystwa Akcyjnego Odlewni Czcioneck i Drukarni S. Orgelbranda

- 3) Filip Maurycy Marcinkowski (1785-1854)⁷,
- 4) Józef Szeliski (Szeliwski) (1792-1841)⁸,
- 5) Jan de Brigard y Dombrowski (1792-1860)⁹,
- 6) Michał Skibicki (1793-1847)¹⁰,

i Synów 1898, t. 2, s. 635. Z drugiej strony, nie jest wymieniany w biografiach Bolívara ani w pracach historyków wenezuelskich.

⁷ Filip M. Marcinkowski, ur. ok. 1785 r. w Warszawie, ale po rozbiorach jego rodzina wyemigrowała do Anglii, gdzie zdobył wykształcenie i wstąpił do marynarki. Wtedy też najprawdopodobniej zmienił nazwisko na Martin. W 1810 r. służył pod dowództwem Mirandy, a potem, od 1812 r. – Bolívara jako oficer kawalerii. Brał udział w głównych kampaniach zbrojnych na terenie Wenezueli i Nowej Granady. Uczestniczył w obronie Cartageny, walczył w kampanii w Nowej Granadzie, a także był jednym ze 108 odznaczonych przez Kongres Cúcuta z prawem do używania tytułu „Zwycięzcy w Carabobo” za udział w słynnej bitwie pod Carabobo w 1821 r., która przypieczętowała niepodległość Wenezueli. W 1826 r. wycofał się z czynnego życia i zamieszkał w Bogocie, gdzie zmarł 22 grudnia 1853 r. Zob. Á.M. GALÁN, *Biografía del coronel de la independencia Felipe Mauricio Martin*, Bogota: H. Andrade 1882; T. ŁEPKOWSKI, *Martin Filip Maurycy, Polski słownik biograficzny*, red. E. Rostworowski, t. XX, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1975, s. 80; MUCHA, *Udział Polaków w wojnach niepodległościowych Wenezueli*, s. 18.

⁸ Józef Szeliski, ur. w 1792 r., żołnierz napoleoński, wzięty do niewoli rosyjskiej pod Berezyną w 1812 r. W 1818 r. pojawił się u boku Simona Bolívara, zostając jego adiutantem; odegrał istotną rolę w szkoleniu wenezuelskich partyzantów. Za swoje zasługi awansował na pułkownika. Po zakończeniu walk osiedlił się we Francji, gdzie zmarł w 1841 r. Zob. *Polacy pochowani na cmentarzu Montmartre oraz Saint-Vincent i Batignolles w Paryżu*, red. A. Biernat, S. Górzyński, Warszawa: Wydawnictwo DiG 1999, s. 175; D. MUCHA, *Udział Polaków w wojnach niepodległościowych Wenezueli*, s. 21.

⁹ Jan de Brigard y Dombrowski, ur. w 1792 r., siostrzeniec Henryka Dąbrowskiego, żołnierz napoleoński, uczestnik bitwy pod Borodino, Lipskiem i Waterloo. Do Wenezueli przyjechał w 1818 r., uczestnicząc m.in. w zdobyciu portu Cumaná, potem w zdobyciu Maracaibo. W 1824 r. odszedł z czynnej służby. Zmarł w Tunja (Kolumbia) w 1860 r. Zob. T. SOŃTA-JAROSZEWICZ, *Polacy w zrywie niepodległościowym Ameryki Południowej*, <https://www.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2014/03/549pa%C5%BAdziennik%202010.pdf> [dostęp: 01.05.2025]; D. MUCHA, *Udział Polaków w wojnach niepodległościowych Wenezueli*, s. 19-20; R. de BRIGARD, *Juan de Brigard Y Dombrowski*, <https://gw.geneanet.org/debrigard?lang=nl&n=de+brigard+y+dombrowski&p=juan> [dostęp: 01.05.2025].

¹⁰ Michał Skibicki, ur. w 1793 r. na Wołyniu w rodzinie szlacheckiej. Jego ojciec piastował urząd starosty. Opuścił kraj po ukończeniu Liceum Krzemienieckiego i wyemigrował do Ameryki. W 1823 r. dołączył do armii Bolívara, służąc w jego sztabie głównym, a od 1830 r. jak adiutant gen. José Antonio Paeza. Wrócił do Europy na wieść o wybuchu powstania listopadowego, ale nie dotarł do ojczyzny przed jego upadkiem. Jemu to J. Słowacki poświęcił wiersz *Do Michała Rola Skibickiego, podpułkownika wojsk Rzeczypospolitej Kolumbijskiej*. Postanowił ostatecznie wrócić na Wołyń, lecz został aresztowany w Galicji, przekazany władzom carskim i w 1836 r. zesłany do Wiatki (dzisiaj Kirów). Zmarł w 1847 r. Zob. T. SOŃTA-JAROSZEWICZ, *Polacy w zrywie niepodległościowym Ameryki Południowej*; Д. КУЛИНЯК, *Український Че Гевара XIX століття* [D. KULYNYAK, *Ukrayinc'ky Che Hevara XIX stolittya*], http://www.fleet.sebastopol.ua/morskaya_de_rjava/2010_44/ukrajinskij_che_gevara_hih_stolitja/ [dostęp: 01.05.2025]; D. MUCHA, *Udział Polaków w wojnach niepodległościowych Wenezueli*, s. 21-22; „Дружба, віра і гідність”: до біографії Національного героя Республіки Перу Михайла Скибицького [„Druzhiba, vira i hidnist'”: do

7) Ferdynand Sierakowski (1793-1828)¹¹

8) Ludwik Flegel (1796-1833)¹².

W późniejszych latach XIX wieku, do czasu odzyskania przez Polskę niepodległości Polacy przyjeżdżali do Wenezueli rzadko i na krótki zazwyczaj czas. Badania i obserwacje prowadzili tam np. podróżnik i botanik Józef Warszawicz (do Wenezueli dotarł w czasie swojej drugiej wyprawy odbytej w latach 1850-1853)¹³, podróżnik Zdzisław Morawski (w 1885 r.)¹⁴, geolog Rudolf Zuber (w latach osiemdziesiątych XIX wieku i na początku XX)¹⁵ czy geograf Jerzy Loth (ok. 1907 r.)¹⁶. Wypada jeszcze wspomnieć postać Mieczysława

biografii Natsional'noho heroya Respubliki Peru Mykhayla Skybyts'koho], https://cdiak.archives.gov.ua/ab_2019_11_14.php [dostęp: 01.05.2025].

¹¹ Ferdynand Sierakowski, ur. w 1793 r., najprawdopodobniej zaciągnął się w 1818 r., bo już w 1819 r. był kapitanem w batalionie piechoty, potem jako dowódca szwadronu kawalerii brał udział w drugiej bitwie pod Carabobo w 1821 r. Przy boku Bolívara stał także później w wojnie domowej. Zginął w trakcie tłumienia rebelii w regionie Cauca w końcu 1828 r. Zob. T. SOŃTA-JAROSZEWICZ, *Polacy w zrywie niepodległościowym Ameryki Południowej*; D. MUCHA, *Udział Polaków w wojnach niepodległościowych Wenezueli*, s. 21.

¹² Ludwik Flegel, ur. we Wschowej ok. 1796 r. Do Wenezueli przybył w 1818 r., przyłączając się do Legionu Brytyjskiego i biorąc udział w kampanii 1819 r. i bitwie pod Boyacá. W 1821 r. wziął udział w bitwie pod Carabobo. W 1822 r. ożenił się z kuzynką Bolívara. Zmarł w Caracas w 1833 r. Zob. T. SOŃTA-JAROSZEWICZ, *Polacy w zrywie niepodległościowym Ameryki Południowej*; D. MUCHA, *Udział Polaków w wojnach niepodległościowych Wenezueli*, s. 21; C.E. BRICEÑO-IRAGORRY, *Ludwig Flegel Von Sitzenburg*, <https://www.geni.com/people/Ludwig-Flegel-Von-Sitzenburg/6000000025901154693?> [dostęp: 01.05.2025].

¹³ Zob. M. PARADOWSKA, *Podróżnicy i emigranci. Szkice z dziejów polskiego wychodźstwa w Ameryce Południowej*, Warszawa: Interpress 1984, s. 169; B. POLAK, *Polacy i organizacje polonijne w Wenezueli*, s. 139; M. KAŁUSKI, *Polacy w Wenezueli*, https://www.kworum.com.pl/art10184,polacy_w_wenezueli.html [dostęp: 01.05.2025]; F. SITEK, *Pierwsi Polacy w krajach Wielkiej Kolumbii*, https://www.kworum.com.pl/art10184,polacy_w_wenezueli.html [dostęp: 01.05.2025].

¹⁴ Zdzisław Morawski podróżował turystycznie po krajach Ameryki Południowej. W kwietniu 1885 r. przebywał krótko w Wenezueli, odwiedzając m.in. Puerto Cabello, La Guaira i Caracas. Swoje refleksje opisał w wydanych w 1886 r. *Listach z podróży do Ameryki Południowej*, Kraków 1886 (o Wenezueli na s. 126-136); M. KAŁUSKI, *Polacy w Wenezueli*; F. SITEK, *Pierwsi Polacy w krajach Wielkiej Kolumbii*.

¹⁵ Rudolf Zuber jest znany z oznaczania złóż ropy naftowej w Wenezueli. Wyniki badań opublikował w książce *Flisz i nafta* (Lwów: Towarzystwo dla Popierania Nauki Polskiej 1918). Zob. S. ZIELIŃSKI, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich: podróżnicy, odkrywcy, zdobywcy, badacze, eksploratorzy, emigranci – pamiętnikarze, działacze i pisarze migracyjni*, Warszawa: Instytut Wydawniczy Ligi Morskiej i Kolonialnej 1933, s. 636-638; S. KRAJEWSKI, *Rudolf Zuber (1958-1920)*, „Przegląd Geologiczny” 6(1958), nr 10, s. 434-436; B. POLAK, *Polacy i organizacje polonijne w Wenezueli*, s. 139; J.B. MIECZNIK, *Profesor Rudolf Zuber – ojciec polskiej geologii naftowej*, „Przegląd Geologiczny” 69(2021), nr 8, s. 528-543; M. KAŁUSKI, *Polacy w Wenezueli*; F. SITEK, *Pierwsi Polacy w krajach Wielkiej Kolumbii*.

¹⁶ Zob. S. ZIELIŃSKI, *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich*, s. 276-277; M. KAŁUSKI, *Polacy w Wenezueli*.

Ledóchowskiego, w latach 1856-1861 nuncjusza apostolskiego w Kolumbii, Ekwadorze, Boliwii, Peru i również w Wenezueli, późniejszego arcybiskupa gnieźnieńskiego i poznańskiego oraz kardynała¹⁷.

Na jednego jeszcze polskiego emigranta z tego pierwszego okresu niepodległej Wenezueli należy koniecznie zwrócić szczególną uwagę. Chodzi w tym wypadku o Wojciecha (Alberta) Lutowskiego, powstańca listopadowego, inżyniera, architekta i budowniczego, wynalazcę i polityka. Urodził się w Warszawie w 1809 r. Jako student Politechniki Warszawskiej zaciągnął się do wojsk powstańczych w 1830 r. W randze podoficera brał udział w bitwie pod Ostrołęką, bronił Warszawy przed armią rosyjską we wrześniu 1831 r., a w październiku tego roku przekroczył granicę Królestwa z Prusami, gdzie został internowany. Następnie przedostał się do Francji. Tam ukończył studia inżynierskie w École Centrale des Arts et Métiers i rozpoczął pracę przy budowie kolei i projektowaniu nowych maszyn parowych. Był też jednym z założycieli Stowarzyszenia Przyjaciół Przemysłu, organizacji powstałej w 1838 r. i grupującej polskich emigrantów. W 1839 r. postanowił przenieść się do Anglii, ale brak większych perspektyw zawodowych i poszukiwanie nowych wyzwań skierowały jego uwagę na Wenezuelę. Pod koniec 1841 r. przyjechał do tego kraju, gdzie miał już pozostać do końca swojego życia. Wkrótce dał się poznać jako propagator nowych programów studiów inżynierskich. Po kilku latach pobytu został zatrudniony przy budowie nowych dróg kołowych i wiszących mostów, kierował pracami przy budowie portów, zapór wodnych, wodociągów, projektował linie kolejowe, budynki użyteczności publicznej, kościoły i parki. Lutowski, którego pasją była mechanika, opracowywał również nowe wynalazki, choć z uwagi na zaplecze organizacyjno-gospodarcze kraju, w którym zamieszkał, nigdy nie znalazły one praktycznego zastosowania. To pierwszy Polak bardzo zasłużony dla rozwoju gospodarczego Wenezueli. Zmarł w lutym 1871 r. w Ciudad Bolívar, w wenezuelskiej części Gujany¹⁸.

¹⁷ Zob. W. KLIMKIEWICZ, *Kardynał Ledóchowski na tle swojej epoki 1822-1902*, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1939; t. 1, 1938; t. 2, 1987; t. 3; A. GALOS, Z. ZIELIŃSKI, *Ledóchowski (Halka-Ledóchowski) Mieczysław*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, red. E. Rostworowski, t. XVI, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1971, s. 626-628.

¹⁸ O Wojciechu Lutowskim napisał monografię Leszek Zawisza (1920-2014), który po II wojnie światowej osiedlił się w Wenezueli, gdzie prowadził własne biuro architektoniczne w Caracas i był profesorem na Universidad Central de Venezuela w Caracas w latach 1968-1989 oraz na Universidad Simón Bolívar. W wersji hiszpańskojęzycznej i dla wenezuelskiego odbiorcy L. Zawisza wydał książkę pt. *Alberto Lutowski contribución al conocimiento de la ingeniería venezolana del siglo XIX*, Caracas: Ministerio de la Defensa 1980. W 2000 r. opublikował monografię po polsku pt. *Wojciech Lutowski – wynalazca i architekt. Jego życie i praca w Wenezueli XIX wieku*, Kraków: Universitas 2000.

Wojciech Lutowski miał kilkoro dzieci, ale wychowywane przez matkę Wenezuelkę nie były już związane z ojczyzną ojca. Warto jednak wspomnieć o jego synu Auguście, urodzonym w 1852 r., chociażby z uwagi na karierę, jaką zrobił w Wenezueli. Był dowódcą dywizji i szefem sztabu generalnego, potem senatorem, ministrem gospodarki, trzykrotnie pełnił urząd gubernatora Caracas. Był także członkiem Rady Państwa¹⁹.

Patrząc na losy Polaków w Wenezueli w wieku XIX zauważamy, że poza kilkoma oficerami z pierwszej połowy tego stulecia, którzy osiedlili się potem na stałe, oraz Wojciechem Lutowskim, większość Polaków przebywała tu tylko czasowo lub nawet przejazdem. Również po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. obecność Polaków w Wenezueli była znikoma. Ten południowoamerykański kraj nie mógł stać się obszarem masowej polskiej emigracji, głównie z powodów klimatycznych. Do wybuchu II wojny światowej Polacy niemal nie osiedlali się na stałe w Wenezueli, chociaż warto wspomnieć o ok. 160 obywatelach polskich pochodzenia żydowskiego, którzy przybyli tam w latach 1930-1938. Jednostki przybywały w celach zwykle turystycznych²⁰. Także stosunki dyplomatyczne zostały nawiązane najpóźniej spośród krajów Ameryki Łacińskiej, bo dopiero w 1933 r.²¹

Polacy w większej liczbie pojawili się w Wenezueli dopiero po II wojnie światowej. Przybyli wówczas w trzech falach – w 1946, 1947 i 1948 r.²² Nie sposób przedstawić tutaj z imienia i nazwiska wszystkie ważne postacie polskiej powojennej migracji do Wenezueli. Informacje takie można znaleźć w kilku materiałach dostępnych obecnie w Internecie²³. Spróbujmy tylko ogólnie scharakteryzować tę grupę. W drugiej połowie lat czterdziestych zaczęli do Wenezueli trafiać przede wszystkim żołnierze Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, którzy nie mogli z różnych powodów (głównie wizowych)

¹⁹ Zob. L. ZAWISZA, *Wojciech Lutowski – wynalazca i architekt*, s. 222-223; por. M. KAŁUSKI, *Polacy w Wenezueli*; F. SITEK, *Pierwsi Polacy w krajach Wielkiej Kolumbii*.

²⁰ W „Roczniku Polonii” 1958-1959 (oprac. B.O. Jeżewski, Londyn: Taurus 1959, s. 155) pojawia się informacja, że przed II wojną światową w Wenezueli miało przebywać tylko ok. dziesięć Polaków, w tym dwóch księży.

²¹ Zob. M. SZCZEPAŃCZYK, *Polska–Wenezuela. Historia i współczesność*; M. KAŁUSKI, *Polacy w Wenezueli*.

²² Zob. B. KANT SDB, *Polscy salezjanie na misjach*, Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 2005, s. 326.

²³ Liczne przykłady znanych i wybitnych Polaków, którzy zamieszkali po II wojnie światowej w Wenezueli, zob. B. POLAK, *Polacy i organizacje polskie w Wenezueli*, s. 139-142; M. SZCZEPAŃCZYK, *Polska–Wenezuela. Historia i współczesność*; M. KAŁUSKI, *Polacy w Wenezueli*. Warto też zajrzeć do pamiętnika W. Stefanoffa, *W upale tropików – pamiętnik lekarza*, Siedlce [b.wyd.] 1996, <http://www.stefanoff.pl/wladyslaw/ksiazki/W%20UPALE%20TROPIKOW.pdf> [dostęp: 04.05.2025].

pozostać w Wielkiej Brytanii lub wyjechać do Stanów Zjednoczonych Ameryki. Pewna część Polaków, którzy pojawili się w Wenezueli, to były osoby, które zostały wywiezione na roboty do Niemiec. Nie wiadomo jednak dokładnie, ilu Polaków przyjechało wówczas do Wenezueli. Być może w ciągu kilku powojennych lat trafiło tutaj od tysiąca do nawet ok. 4 tysięcy osób²⁴. Jednak spora ich część po krótkim pobycie przenosiła się do innych krajów, więc najpewniej nigdy w Wenezueli nie przebywało łącznie aż tyle osób. Podsumowując ten początkowy okres powojenny należy zaznaczyć, że nasza emigracja w dużej części była emigracją przejściową. Warto dodać, że ok. 100-150 osób trafiło do Wenezueli na początku lat osiemdziesiątych²⁵.

W miarę zwarte grupy Polaków były w Caracas i Maracaibo. Szczególnie w samej stolicy – Caracas do dzisiaj koncentruje się życie wenezuelskiej Polonii. Ale Polacy osiedlali się również w Meridzie, Valencii i San Felix, choć próżno szukać tam śladów zorganizowanej działalności polonijnej.

Kolejne pytania, na które warto spróbować odpowiedzieć, to kwestia liczby tych Polaków, którzy pozostali po wojnie i mieszkają do dzisiaj w Wenezueli? Szacunki są różne. Prawdopodobnie początkowo mogło to być ok. 2-2,5 tysiąca. Takie dane są podawane np. dla początku lat siedemdziesiątych²⁶. Opierając się na tych informacjach, takie same wartości podał Krzysztof Smolana w swojej publikacji z początku XXI wieku²⁷. Jednak według danych zawartych w tekście Bolesława Polaka, w Wenezueli w połowie lat dziewięćdziesiątych mieszkało ok. 1500 Polaków²⁸. Dzisiaj najprawdopodobniej łączna liczba osób polskiego pochodzenia jest jeszcze niższa. Z dostępnych w zbiorach autora materiałów

²⁴ B.O. Jeżewski w „Roczniku Polonii” 1958-1959 (s. 155) szacował liczbę Polaków przybyłych do Wenezueli pod koniec lat czterdziestych na ok. 1000 osób, ale z tej liczby miało ostatecznie pozostać tylko 500 osób. W. Stefanoff w swoim pamiętniku podaje, że na przełomie 1947/1948 r. było w Wenezueli ok. 2 tysiące Polaków, z czego ok. połowa to byli polscy Żydzi (*W upale tropików*). Z kolei informacje podawane przez Feliksa Żubra, wieloletniego prezesa Towarzystwa Przyjaźni Wenezuelsko-Polskiej w Caracas, jakoby do Wenezueli przybyło ok. 10 000 polskich kombatanów, są z pewnością znacząco zawyżone (zob. *Po polsku w Wenezueli. Rozmowa z p. Feliksem Żubrem prezesem Towarzystwa Przyjaźni Wenezuelsko-Polskiej*, „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” z 24.04.1995, nr 97 rok 56, s. 5). M. Szczepańczyk (*Polska-Wenezuela. Historia i współczesność*) podał z kolei, że w latach 1947-1949 przyjechało ok. 4 tysiące Polaków z obozów w Niemczech oraz duża (lecz nie podał jak duża) liczba Polaków – żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie.

²⁵ Zob. M. KAŁUSKI, *Polacy w Wenezueli*.

²⁶ Zob. *Świat w przekroju*, praca zbior. przy współudziale Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych, Warszawa: Wiedza Powszechna 1971.

²⁷ K. SMOLANA, *Polska diaspora w Ameryce Południowej, Środkowej i Meksyku*, [w:] *Polska diaspora*, red. A. Walaszek, Kraków: Wydawnictwo Literackie 2001, s. 135.

²⁸ B. POLAK, *Polacy i organizacje polskie w Wenezueli*, s. 139. Liczba 4 tysiące Polaków w 1995 r., o której mówił F. Żubr w swoim wywiadzie dla polonijnej prasy londyńskiej (*Po polsku w Wenezueli*, s. 5), jest z pewnością mocno przesadzona.

Jagody Cepińskiej, przewodniczącej Klubu Przyjaciół Polski w Caracas, posiłkującej się także danymi z Ambasady Polskiej w Caracas wynika, że według stanu na koniec 2024 r. w Wenezueli odnotowanych jest nieco ponad 600 osób pochodzenia polskiego. Większość zamieszkuje przede wszystkim w okręgu stołecznym. Być może liczbę tę można jeszcze uzupełnić o 200, maksymalnie 300 osób. Łącznie zatem zapewne Polonia wenezuelska dzisiaj liczy ok. 800-900 osób²⁹.

Polacy, którzy osiedlili się w Wenezueli po II wojnie światowej, byli często zaliczani do klasy robotniczej lub średniej klasy pracującej, ale z dobrym wykształceniem zawodowym, które gwarantowało uzyskanie dobrej pracy. Tylko nieliczni byli przedsiębiorcami lub wykonywali wolne zawody prowadząc biura adwokackie i architektoniczne, część była z wykształcenia lekarzami. Niektórzy zajmowali stanowiska dyrektorów firm czy profesorów uniwersytetu. Było kilku znakomitych artystów sztuk muzycznych i plastycznych³⁰. Także z danych przewodniczącej Cepińskiej wynika, że na koniec 2024 r. ok. 15% osób polskiego pochodzenia to osoby, które są znane i które można zaliczyć do elity społecznej³¹.

Warto w tym miejscu wspomnieć o polskich kapłanach przybywających do tego kraju. Pierwszym duszpasterzem Polonii wenezuelskiej po II wojnie światowej był krótko w 1948 r. ks. Jacek Przygoda³².

²⁹ Jagoda Cepińska podaje dokładną liczbę 613 osób, w tym 566 dorosłych i 47 dzieci polskiego pochodzenia, które w końcu 2024 r. uczęszczały na lekcje języka polskiego do szkoły prowadzonej przez Klub Przyjaciół Polski. Zob. *Lista Polonii*. Notatki Jagody Cepińskiej w zbiorach autora.

³⁰ Wielu znanych Polaków z powojennej emigracji z imienia i nazwiska podają: B. Polak (*Polacy i organizacje polonijne w Wenezueli*, s. 140-142), M. Kałuski (*Polacy w Wenezueli*) oraz M. Szczepańczyk (*Polska-Wenezuela. Historia i współczesność*).

³¹ Jadwiga Cepińska wymienia imiennie 82 osoby, zaliczając ich do elity społecznej, w tym 11 lekarzy, dwóch adwokatów, trzech architektów, siedmiu pisarzy, poetów, dziennikarzy, trzech sportowców, 13 przedsiębiorców, sześciu profesorów i 31 innych osób z wyższym wykształceniem. Zob. *Lista Polonii*. Notatki Jagody Cepińskiej w zbiorach autora.

³² Jacek Przygoda, ur. w 1910 r.; seminarium duchowne kończył w Sandomierzu, gdzie w 1933 r. został wyświęcony na kapłana. Potem uczył religii i pracował w prasie diecezjalnej. W 1938 r. rozpoczął studia w Louvain w Belgii i tutaj zastał go wybuch wojny. Po jej zakończeniu był rektorem Polskiej Misji Katolickiej w Belgii, ale w 1948 r. został wysłany do Rio de Janeiro i do Caracas w celu zorganizowania duszpasterstwa dla Polaków. Przeniósł się w 1948 r. do Stanów Zjednoczonych, gdzie zaczął pracę w seminarium polskim. W 1952 r. uzyskał stopień doktora filozofii w zakresie ekonomii. Potem przeniósł się do Kalifornii i pracował na Katolickim Uniwersytecie św. Ignacego Loyoli na stanowisku profesora, znajdując także czas na pracę wśród kalifornijskiej Polonii. Zmarł w 1991 r. Zob. B. KANT, *Polscy salezjanie na misjach*, s. 326; Cz. NOWIŃSKI, *Wkład uczonych polskich w południowej Kalifornii do życia społeczno-gospodarczego i nauki amerykańskiej (do początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku)*, „Studia Polonijne” 28(2007), s. 301-303.

Po nim opiekę nad Polakami objął ks. Franciszek Wołoszyk³³. Kolejnym polskim duszpasterzem był kapucyn o. Bonawentura Stadnik³⁴. Po jego wyjeździe w 1959 r. Polonia nie miała osobnego pasterza. Dopiero od 1965 r., kiedy po raz pierwszy po wojnie przybyli do Wenezueli salezjanie, to właśnie oni objęli duszpasterską opieką również Polaków³⁵. Oczywiście, polscy salezjanie pełnili także inne zadania. Zgromadzenie wysyłało misjonarzy nie tyle do obsługi Polonii, ile po prostu na misje, i to nie tylko na tereny zurbanizowane, gdzie np. zakładali parafie, budowali kościoły i szkoły, ale również na misje wśród Indian amazońskich. Pierwsi do Wenezueli przybyli salezjanie włoscy, którzy rozpoczęli pracę w 1894 r. w Caracas i Valencji. W drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych XIX wieku przyjechali już pierwsi polscy klerycy salezjańscy wysyłani przez zgromadzenie w tzw. ekspedycjach misyjnych do krajów Ameryki Południowej. W ekspedycji misyjnej w 1895 r. brał udział kleryk Piotr Ochalski, a w 1897 r. kleryk Józef Dobrzyński. W 1899 r. zaczął pracować pierwszy polski misjonarz salezjański, koadiutor Feliks Kaczmarczyk, w 1901 r. ks. Maksymilian Piwowarczyk. W okresie do początków II wojny światowej przyjechało jeszcze kilkunastu polskich salezjanów³⁶.

³³ Franciszek Wołoszyk, ur. w 1913 r. w Konarzynie koło Kościerzyny; kapłan diecezji chełmińskiej, wyświęcony w 1939 r.; żołnierz pomorskiej konspiracji ps. Konar, prześladowany przez Urząd Bezpieczeństwa, potajemnie wyjechał z Polski jesienią 1946 r. Początkowo osiedlił się we Francji, ale w lutym 1948 r. przybył do Caracas, prowadząc tam duszpasterstwo wśród Polaków i miejscowej biedoty. W połowie 1951 r. wyjechał do Kanady, zostając proboszczem parafii Manitobe i opiekując się miejscową Polonią. Jest autorem książki *Ogień i lzy*, w której opisał dzieje własnego życia. Zmarł na Florydzie w 1987 r. Zob. Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej. Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek, sygn. H:687/1349: *Akta ks. Franciszka Wołoszyka*, <https://kpbc.ukw.edu.pl/dlibra/publication/161134/edition/163174/content> [dostęp: 06.05.2025]; A. NADOLNY, *Wołoszyk Franciszek Jan ps. „Konar”*, [w:] *Słownik biograficzny konspiracji pomorskiej 1939-1945*, red. A. Zakrzewska, E. Zawacka, Toruń: Fundacja: Archiwum Pomorskie Armii Krajowej 1997, s. 181-183; B. KANT, *Polscy salezjanie na misjach*, s. 326.

³⁴ Bonawentura Stadnik, ur. w 1904, wyświęcony w 1936 r., a od 1939 r. duszpasterz w Lublinie. Na początku 1940 r. aresztowany wraz z 23 innymi braćmi z lubelskiego klasztoru. Od czerwca 1940 r. do zakończenia wojny przebywał w obozach koncentracyjnych, najpierw w Sachsenhausen, a potem w Dachau. Po wyzwoleniu był przez 5 lat duszpasterzem polonijnym w Bawarii, zaś w 1950 r. przybył do Wenezueli. Pracę duszpasterską wśród stosunkowo licznej wówczas grupy Polaków wykonywał do 1959 r., po czym został skierowany do Stanów Zjednoczonych. Wrócił jednak do Wenezueli turystycznie jesienią 1969 r., ale w trakcie tej podróży zmarł nagle w Valencji. Jego pogrzeb został przygotowany przez Polonię wenezuelską. Spoczął na cmentarzu miejskim w Valencji. Zob. J. DUCHNIEWSKI, *O. Bonawentura Stadnik – polski duszpasterz w Wenezueli i Stanach Zjednoczonych*, „*Studia Polonijne*” 1 (1976), s. 255-258. W „*Roczniku Polonii*” 1958-1959 (s. 155) odnotowany jako duszpasterz polski; B. KANT, *Polscy salezjanie na misjach*, s. 326.

³⁵ Zob. B. KANT, *Polscy salezjanie na misjach*, s. 325-328.

³⁶ Poza wymienionymi można jeszcze dodać, że w 1911 r. do Wenezueli przyjechał ks. Michał Szulc, a w 1913 koadiutor Michał Zabłocki. W Wenezueli pracowali też jeszcze przed I wojną

Po wojnie do Wenezueli trafiła całkiem spora liczba polskich synów św. Jana Bosco, chociaż po raz pierwszy wyjechali w 1965 r. Najwięcej wyjechało w latach siedemdziesiątych³⁷. Łącznie zatem polscy salezjanie wysłali na misję do Wenezueli ok. trzydziestu misjonarzy. Dzisiaj większość kapłanów w inspektorii to Wenezuelczycy³⁸.

W Wenezueli obecni są również polscy pallotyni, pełniący podobną do salezjanów rolę misjonarzy w społeczeństwie wenezuelskim. Ich placówki były początkowo zorganizowane w delegaturę św. Teresy od Dzieciątka Jezus warszawskiej Prowincji Chrystusa Króla, która obejmowała Kolumbię i Wenezuelę. Jednak od początku 2017 r. zostały one podzielone na dwie osobne delegatury. Wenezuelska zachowała jako patronkę św. Teresę, zaś kolumbijska otrzymała na patronkę św. Faustynę Kowalską. Do Wenezueli polscy pallotyni zaczęli przybywać od 1998 r., ale przygotowania do rozpoczęcia misji trwały już wcześniej. Od tego czasu pracowało w tym kraju kilkunastu misjonarzy³⁹.

światową ks. Tomasz Gryszka oraz kleryk Paweł Racząsek. W 1925 r. do Wenezueli trafili ks. Piotr Stolarz, ks. Józef Walter, ks. Franciszek Loga oraz ks. Michał Uciński. Zob. S. KOSIŃSKI, *Działalność misyjna salezjanów polskich*, [w:] *75 lat działalności salezjanów w Polsce*, red. R. Popowski, S. Wilk, M. Lewko, Łódź–Kraków: Towarzystwo Salezjańskie 1974, s. 158-160, 181-190; S. SZMIDT, *Rodzina Salezjańska w Ameryce Łacińskiej*, „Seminare” 10 (1994), s. 191-211; S. SZMIDT, *Salezjanie w Wenezueli*, „Collectanea Theologica” 66(1996), nr 4, s. 198-199; S. SZMIDT, *Działalność misyjna salezjanów polskich*, „Seminare” 14(1998), s. 89-118; B. KANT, *Polscy salezjanie na misjach*, s. 58, 102, 134-137.

³⁷ W 1965 r. wyjechali z Polski: ks. Czesław Diada, ks. Andrzej Smaruj, ks. Ryszard Urbański, w 1967 r. – ks. Ryszard Parciak, w 1969 r. – ks. Wojciech Paszenda, w 1970 r. – ks. Jan Picheta, a rok później ks. Aleksander Bis. Najwięcej wyjechało w 1973 r.: ks. Stanisław Bieniek, ks. Stanisław Brudek, ks. Wiesław Kaczmarczyk, koadiutor Jan Krzysztof, ks. Bolesław Rozmus i ks. Marian Stachura. W 1976 r. wysłano koadiutora Stanisława Borucha, a dopiero w 1991 r. ks. Dariusza Łodzia. Listę misjonarzy salezjańskich sporządzono na podstawie publikacji: S. KOSIŃSKI, *Działalność misyjna salezjanów polskich*, s. 181-190; S. SZMIDT, *Działalność misyjna salezjanów polskich*, s. 112-118. Por. również *Odeszli do Pana. Polscy misjonarze salezjańscy*, <https://misjesalezjanie.pl/misjonarze-i-misjonarki/odeszli-do-pana/> [dostęp: 06.05.2025]; F. SOCHA, *Polscy salezjanie na misjach*, [w:] *Idąc tedy nauczajcie. 100 lat misji salezjańskich*, red. S. Prus, Łódź–Kraków: Towarzystwo Salezjańskie 1976, s. 71-81; S. SZMIDT, *Salezjanie w Wenezueli*; S. SZMIDT, *Salezjanie polscy na misjach*, [w:] *Misjonarze polscy w świecie. Materiały Sympozjum Misjologicznego*, red. W. Kowalak, cz. 2, Warszawa: ATK 1982, s. 71-92; S. SZMIDT, *Praca misyjna ks. Wiesława Kaczmarczyka (1933-2000) w Amazonii wenezuelskiej w świetle jego korespondencji*, „Seminare” 18(2002), s. 637-658; S. SZMIDT, *Losy polskiej misji salezjańskiej nad górnym Orinoko na podstawie korespondencji ks. Wojciecha Stanisława Paszendy*, „Seminare” 20(2004), s. 465-478; B. KANT, *Polscy salezjanie na misjach*, s. 241-248.

³⁸ Zob. M. KAŁUSKI, *Polacy w Wenezueli; Wenezuela – 130 lat marzeń z salezjanami*, <https://www.infoans.org/pl/dzialy/wiadomosci/item/19487-wenezuela-130-lat-marzen-z-salezjanami> [dostęp: 04.05.2025].

³⁹ Byli to księża: Zdzisław Łodygo, Mariusz Piątkowski, Robert Płachta, Tadeusz Popiołek i Grzegorz Rawiak. Zob. *Posłani. Misyjne zaangażowanie pallotynów*, Ząbki: Apostolicum 2015,

Obecnie prowadzą parafie w Guerenas – mieście leżącym ponad 30 km na zachód od Caracas, oraz w Upata, miejscowość już na Wyżynie Gujańskiej oddalona ponad 700 km od stolicy kraju, a jeszcze do niedawna kierowali parafią pw. św. Jana Pawła II w Caracas⁴⁰.

W Wenezueli działała również Polska Misja Katolicka. Jej początki sięgają 1970 r. Funkcję kapelana pełnił ks. Ryszard Urbański, salezjanin. Misja podlegała biskupowi Władysławowi Rubinowi rezydującemu w Rzymie, ówczesnemu delegatowi prymasa Stefana Wyszyńskiego do opieki nad emigracją i uchodźstwem polskim. Misja nie posiadała własnego kościoła. Msze św. były odprawiane w kaplicy jednego z klasztorów żeńskich w Caracas. Przy tej kaplicy Polacy mieli do dyspozycji salę, w której odbywały się spotkania i uroczystości świeckie, takie jak projekcje polskich filmów. Od 1976 lub 1977 r., przy współpracy Komitetu Parafialnego, Polska Misja Katolicka wydawała kwartalnik „Merkuriusz Polski” („Nasz Merkuriusz”), który dokumentował życie Polonii i działalność duszpasterską⁴¹. Obecnie formalna struktura Polskiej Misji Katolickiej w Wenezueli nie istnieje. Jednakże polscy księża, obecnie pracujący tam księża pallotyni, kontynuują posługę duszpasterską wśród Polonii. Tradycyjnie od ponad siedemdziesięciu lat odprawiają msze św. w języku polskim zamawiane najczęściej na Wielkanoc i Boże Narodzenie przez Stowarzyszenie Polaków w Wenezueli (Hermandad Polaca en Venezuela)⁴².

s. 186-199; *Pallotyni: narodziny dwóch latynoskich delegatur*, <https://www.zyciezakonne.pl/wiadomosci/swiat/pallotyni-narodziny-dwoch-latynoskich-delegatur-65827/> [dostęp: 10.05.2025]. Potem też w Wenezueli posługiwał ks. Adam Gąsior (zob. *Ks. Adam Gąsior SAC*, <https://sekretariat-misyjny.pl/imiona/ks-adam-gasior-sac/> [dostęp: 10.05.2025]) oraz ks. Przemysław Brodowski (*Ks. Przemysław Brodowski*, <https://sekretariat-misyjny.pl/imiona/ks-przemyslaw-brodowski-sac/> [dostęp: 10.05.2025]). Obaj obecnie pracują w Kolumbii. W Wenezueli duszpasterstwo prowadzą jeszcze ks. Andrzej Tekieli (zob. *Ks. Andrzej Tekieli SAC*, <https://sekretariat-misyjny.pl/imiona/ks-andrzej-tekieli-sac/> [dostęp: 10.05.2025]) i ks. Dawid Dziedzic (zob. *Ks. Dawid Dziedzic SAC*, <https://sekretariat-misyjny.pl/imiona/ks-dawid-dziedzic-sac/> [dostęp: 10.05.2025]).

⁴⁰ Zob. *Posłani. Misyjne zaangażowanie pallotynów*, s. 186-199; *Delegatury i placówki zagraniczne*, <https://waw.pallotyni.pl/delegatury-i-placowki-zagraniczne/> [dostęp: 04.05.2025]; *Gdzie pomagamy. Wenezuela*, <https://sekretariat-misyjny.pl/gdzie-pomagamy/wenezuela/> [dostęp: 04.05.2025].

⁴¹ Rok 1976 podaje Bolesław Polak (zob. *Polacy i organizacje polskie w Wenezueli*, s. 141), ale bardziej wiarygodne jest sprawozdanie ks. Ryszarda Urbańskiego, na które powołuje się ks. Bronisław Kant (*Polscy salezjanie na misjach*, s. 326-327), który podaje rok 1977. Czasopismo „Merkuriusz Polski” wspominał nawet Jan Paweł II w swoim przemówieniu wygłoszonym 27 stycznia 1985 r. w czasie spotkania z Polakami w Caracas w czasie podróży apostolskiej do Ameryki Łacińskiej (zob. JAN PAWEŁ II, *Trwajcie w wierności dla Ojczyzny*, <https://bialykrak.pl/files/downloads/rok-7-f04kr78kff.pdf> [dostęp: 06.05.2025], s. 53).

⁴² Na przykład ostatnio Stowarzyszenie zamówiło mszę na Wielkanoc 2025 r., którą odprawił ks. Andrzej Tekieli SAC. Zob. *Stowarzyszenie Polaków w Wenezueli/Hermandad Polaca en Venezuela*, <https://www.facebook.com/poloniawenezuelska> [dostęp: 06.05.2025].

Na koniec powiedzmy jeszcze kilka słów właśnie o polskich i polonijnych organizacjach w Wenezueli. Nie istniały takie w okresie przed II wojną światową i wcześniej, bo nie było wówczas zwartej i licznej Polonii. Dopiero po wojnie, w wyniku przybycia większej liczby Polaków, zaczęły działać organizacje polskie. Pierwszą z nich był najpewniej Związek Polaków Chrześcijan, który powstał w 1947 r.⁴³ Rok później w Caracas utworzono Zjednoczenie Polaków w Wenezueli, które przez dwa lata wydawało nawet periodyk „Polak w Wenezueli” (1949-1951)⁴⁴. W tym czasie powstało również Stowarzyszenie Polskich Kombatantów działające w Caracas i wydające periodyk „Kombatant w Wenezueli”. Wielu z kombatantów wyjechało wkrótce z Wenezueli, więc działalność Stowarzyszenia zanikła⁴⁵. Z kolei z Rządem Londyńskim była związana Komisja Skarbu Narodowego (Zjednoczenie) na Wenezuelę, działająca do końca lat osiemdziesiątych XX wieku. W latach osiemdziesiątych przedstawicielem tego rządu był Feliks Żubr, żołnierz polskiego podziemia, mieszkający w Wenezueli od 1947 r.⁴⁶ W 1960 r. powstał Klub Polski w Caracas. Działał bardzo aktywnie. Władze Klubu kupiły nawet nieruchomość na siedzibę. Przez 30 lat w Domu Polskim odbywały się spotkania środowisk polskich. Dom stoi do dzisiaj, ale niestety nie jest użytkowany i stopniowo popada w zniszczenie⁴⁷.

Polacy w Maracaibo utworzyli w 1966 r. organizację o nazwie Kolonia Polska „Piast”. Kilka lat później słuch o niej zaginął, ale w 1970 r. powstało tam Stowarzyszenie Kulturalne Polsko-Wenezuelskie, jako rezultat rozłamu w „Piastie”. Nowe stowarzyszenie miało na celu integrację społeczności polskiej w Maracaibo oraz promowanie kultury i tradycji polskich w Wenezueli⁴⁸. Od lat osiemdziesiątych działał w Caracas Zespół Folklorystyczny „Polanie”, skupiający głównie młodzież i prowadzący działalność kulturalną, w tym naukę tańców polskich. Nauczycielką tańców była znakomita polska primaballerina Nina Novak, mieszkająca w Wenezueli od 1963 r. Zespół

⁴³ Zob. M. KAŁUSKI, *Polacy w Wenezueli*. Tymczasem M. SZCZEPAŃCZYK (*Polska–Wenezuela. Historia i współczesność*) twierdzi, że pierwszą polską organizacją było Zjednoczenie Polaków w Wenezueli.

⁴⁴ Zob. „Rocznik Polonii” 1958-1959, s. 155; M. SZCZEPAŃCZYK, *Polska–Wenezuela. Historia i współczesność*.

⁴⁵ M. KAŁUSKI, *Polacy w Wenezueli*.

⁴⁶ Zob. „Rocznik Polonii” 1958-1959, s. 155; M. KAŁUSKI, *Polacy w Wenezueli*; M. SZCZEPAŃCZYK, *Polska–Wenezuela. Historia i współczesność*.

⁴⁷ Zob. B. POLAK, *Polacy i organizacje polskie w Wenezueli*, s. 140; M. KAŁUSKI, *Polacy w Wenezueli*.

⁴⁸ Zob. B. POLAK, *Polacy i organizacje polskie w Wenezueli*, s. 142; M. KAŁUSKI, *Polacy w Wenezueli*.

przestał działać na początku XXI wieku⁴⁹. Pokłosiem migracji posolidarnościowej był Komitet Solidarności i Bratnia Pomoc (Hermandad Polaca). Osoby tam zaangażowane nie miały ambicji tworzenia zorganizowanych stowarzyszeń, a ich głównym celem była działalność pomocowa skierowana do nowych emigrantów przybyłych w początkach lat osiemdziesiątych⁵⁰. Z kolei w 1989 r. powołano Towarzystwo Przyjaźni Wenezuelsko-Polskiej, które również działało jeszcze w początkach tego stulecia. Założycielem i przewodniczącym był wspomniany już Feliks Żubr⁵¹.

Z organizacji, które ciągle funkcjonują i prowadzą działalność, należy wymienić powstałe w styczniu 2010 r. Stowarzyszenie Polaków w Wenezueli (Hermandad Polaca en Venezuela), założone przez Feliksa Żubra. Po jego śmierci w 2012 r. kieruje nim Justyna Zun-Dalloul. Głównym celem jest integracja Polaków i sympatyków Polski mieszkających w Wenezueli. W założeniach promuje polską kulturę, tradycje i język oraz wspiera społeczność polonijną prowadząc działalność kulturalną, w mniejszym zakresie edukacyjną. Organizacja działa do dzisiaj dosyć aktywnie, zwłaszcza promując się w Internecie, o czym świadczy chociażby systematycznie uzupełniany profil na Facebooku. Czasami organizuje lub współorganizuje wydarzenia kulturalne, edukacyjne oraz religijne, zamawiając msze św. w języku polskim zwykle z okazji świąt lub innych uroczystości polonijnych⁵².

W ostatnich latach aktywnie działalność polonijną podjął Klub Przyjaciół Polski (Club Amigos de Polonia) w Caracas. To organizacja polonijna założona przez grupę entuzjastów związanych z Polską, przede wszystkim Polaków, ale również Wenezuelczyków o polskich korzeniach. W Klubie działają także rodowici Wenezuelczycy zafascynowani Polską i jej kulturą. Jego działalność sięga roku 2014, kiedy to Jadwiga Cepińska zaczęła organizować cykl zajęć pt. „Spotkania z kulturą i językiem polskim”. Formalnie Klub został zarejestrowany w wenezuelskim sądzie w 2020 r. Klubem kieruje od początku wspomniana już J. Cepińska, która jednocześnie jest kierownikiem szkoły prowadzonej przez stowarzyszenie. Szkołę zarejestrowano w bazie Ośrodka

⁴⁹ Zob. B. POLAK, *Polacy i organizacje polskie w Wenezueli*, s. 140-141; M. KAŁUSKI, *Polacy w Wenezueli*. Warto też zapoznać się z książką pt. *Taniec na gruzach. Nina Novak w rozmowie z Wiktorem Krajewskim*, Warszawa: Prószyński i S-ka 2020.

⁵⁰ Zob. B. POLAK, *Polacy i organizacje polskie w Wenezueli*, s. 140; M. KAŁUSKI, *Polacy w Wenezueli*.

⁵¹ Zob. M. KAŁUSKI, *Polacy w Wenezueli*.

⁵² Zob. *Stowarzyszenie Polaków w Wenezueli/Hermandad Polaca en Venezuela*, <https://www.facebook.com/poloniawenezuelska> [dostęp: 06.05.2025]. Por. M. KAŁUSKI, *Polacy w Wenezueli*.

Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą pod numerem 9964. Edukacja polonijna jest najważniejszą statutową aktywnością Klubu, który stanowi obecnie jedyne stowarzyszenie polonijne w Wenezueli, prowadzące czynnie i systematycznie nauczanie języka i kultury polskiej. Zajęcia lekcyjne są prowadzone w trzech miejscach: w szkole sobotniej, skierowane do dzieci i młodzieży, na Uniwersytecie Katolickim Andres Bello w Caracas dla studentów oraz w Ambasadzie Polskiej dla dorosłych. Łącznie w 2024 r. w zajęciach brało udział ponad siedemdziesięciu uczniów, z tego ok. 60% uczniów i kursantów miało polskie korzenie. Klub z każdym rokiem stara się zwiększyć ich liczbę, promując Polskę i jej kulturę poprzez organizację wydarzeń kulturalnych, jak pokazy filmów, koncerty, wystawy oraz obchody polskich świąt narodowych i religijnych. Członkowie Klubu angażują się także w pomoc potrzebującym, m.in. poprzez dostarczanie leków i organizowanie wsparcia medycznego⁵³.

Reasumując, dzieje Polaków i Polonii w Wenezueli sięgają początków XIX wieku. Do końca II wojny światowej niewielu Polaków osiedlało się na stałe w tym południowoamerykańskim kraju. Do wyjątków należy kilku wysokich oficerów z czasów walk o niepodległość Wenezueli oraz Wojciech Lutowski, inżynier-mechanik, wynalazca, architekt i budowniczy, wielce zasłużony dla rozwoju kraju. Częściej jednak Polacy pojawiali się okazjonalnie, podróżując w celach badawczych lub turystycznych. Dopiero w drugiej połowie lat czterdziestych XX wieku do Wenezueli trafiło kilka tysięcy Polaków, demobilizowanych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie oraz byłych więźniów obozów pracy. Od tego momentu możemy mówić o zorganizowanym życiu polonijnym. Polacy osiedlali się głównie w Caracas, Maracaibo, rzadziej w innych miastach, wykonując zawody od robotniczych po elitarne. Pojawiły się też wtedy organizacje polskie, a także kapłani prowadzący duszpasterstwo wśród wenezuelskich Polaków. Mimo że społeczność polska i polonijna w Wenezueli jest niewielka, licząca obecnie najpewniej ok. 800-900 osób, utrzymuje ona kontakty z Polską i pielęgnuje polskie tradycje. Aktualnie aktywnie działają tylko dwie organizacje – Stowarzyszenie Polaków w Wenezueli (Hermandad Polaca en Venezuela) oraz Klub Przyjaciół Polski (Club Amigos da Polonia). Bez wątpienia społeczność polonijna choć nieliczna, to aktywnie uczestniczy w życiu polonijnym i odgrywa znaczącą rolę w zachowaniu polskiej tożsamości w Wenezueli.

⁵³ Zob. *Club Amigos de Polonia*, <https://clubamigosdepolonia.com/nosotros/> [dostęp: 09.05.2025]; *Club Amigos de Polonia*, <https://www.facebook.com/clubamigosdepolonia/> [dostęp: 09.05.2025].

BIBLIOGRAFIA

ARCHIWA

Fundacja General Elżbiety Zawackiej. Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek

sygn. H:687/1349: *Akta ks. Franciszka Wołoszyka*, dostęp: 06.05.2025, <https://kpbc.ukw.edu.pl/dlibra/publication/161134/edition/163174/content>

Lista Polonii. Notatki Jagody Cepińskiej w zbiorach autora

OPRACOWANIA

Borowski Izidor, [w:] *S. Orgelbranda Encyklopedia Powszechna z ilustracjami i mapami*, Warszawa: Wydawnictwo Towarzystwa Akcyjnego Odlewni Czioneck i Drukarni S. Orgelbranda i Synów 1898, t. 2, s. 635.

DUCHNIEWSKI J., *O. Bonawentura Stadnik – polski duszpasterz w Wenezueli i Stanach Zjednoczonych*, „*Studia Polonijne*” 1(1976), s. 255-258.

GALOS A., ZIELIŃSKI Z., *Ledóchowski (Halka-Ledóchowski) Mieczysław*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, red. E. Rostworowski, t. XVI, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1971, s. 626-628.

GALÁN Á.M., *Biografía del coronel de la independencia Felipe Mauricio Martin*, Bogota: H. Andrade 1882.

GAWRYCKI M.F., *Historia Wenezueli*, Warszawa: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego 2022.

JUDYCKI Z.A., *Pod obcymi sztandarami. Generalowie polskiego pochodzenia w siłach zbrojnych państw obcych*, Warszawa: Fundacja Polonia Semper Fidelis i Muzeum Niepodległości w Warszawie 2016.

KANT B., *Polscy salezianie na misjach*, Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 2005.

KLIMKIEWICZ W., *Kardynał Ledóchowski na tle swojej epoki 1822-1902*, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1939: t. 1, 1938: t. 2, 1987: t. 3.

KOSIŃSKI S., *Działalność misyjna salezjanów polskich*, [w:] *75 lat działalności salezjanów w Polsce*, red. R. Popowski, S. Wilk, M. Lewko, Łódź–Kraków: Towarzystwo Salezjańskie 1974, s. 156-192.

KRAJEWSKI S., *Rudolf Zuber (1958-1920)*, „*Przegląd Geologiczny*” 6(1958), nr 10, s. 434-436.

ŁEPKOWSKI T., *Martin Filip Maurycy*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, red. E. Rostworowski, t. XX, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1975, s. 80.

MIECZNIK J.B., *Profesor Rudolf Zuber – ojciec polskiej geologii naftowej*, „*Przegląd Geologiczny*” 69(2021), nr 8, s. 528-543.

MORAWSKI Z., *Listy z podróży do Ameryki Południowej*, Kraków 1886.

NADOLNY A., *Wołoszyk Franciszek Jan ps. „Konar”*, [w:] *Słownik biograficzny konspiracji pomorskiej 1939-1945*, red. A. Zakrzewska, E. Zawacka, Toruń: Fundacja: Archiwum Pomorskie Armii Krajowej 1997, s. 181-183.

NOWIŃSKI Cz., *Wkład uczonych polskich w południowej Kalifornii do życia społeczno-gospodarczego i nauki amerykańskiej (do początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku)*, „*Studia Polonijne*” 28(2007), s. 301-309.

- PARADOWSKA M., *Podróżnicy i emigranci. Szkice z dziejów polskiego wychodźstwa w Ameryce Południowej*, Warszawa: Interpress 1984.
- PARADOWSKA M., *Polacy w Ameryce Południowej*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1977.
- Po polsku w Wenezueli. Rozmowa z p. Feliksem Żubrem, prezesem Towarzystwa Przyjaźni Wenezuelsko-Polskiej*, „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” z 24.04.1995, nr 97, rok 56, s. 5.
- Polacy pochowani na cmentarzu Montmartre oraz Saint-Vincent i Batignolles w Paryżu*, red. A. Biernat, S. Górzyński, Warszawa: Wydawnictwo DiG 1999.
- POLAK B., *Polacy i organizacje polonijne w Wenezueli*, „Almanach Polonii”. Informator o Polakach i organizacjach polonijnych na świecie 1992, s. 139-142.
- Posłani. Misyjne zaangażowanie pallotynów*, Ząbki: Apostolicum 2015.
- „Rocznik Polonii” 1958-1959, oprac. B.O. Jeżewski, Londyn: Taurus 1959.
- SOCHA F., *Polscy salezjanie na misjach*, [w:] *Idąc tędy nauczajcie. 100 lat misji salezjańskich*, red. S. Pruś, Łódź–Kraków: Towarzystwo Salezjańskie 1976, s. 71-81.
- SMOLANA K., *Polska diaspora w Ameryce Południowej, Środkowej i Meksyku*, [w:] *Polska diaspora*, red. A. Walaszek, Kraków: Wydawnictwo Literackie 2001, s. 130-148.
- SZMIDT S., *Działalność misyjna salezjanów polskich*, „Seminare” 14(1998), s. 89-118.
- SZMIDT S., *Losy polskiej misji salezjańskiej nad górnym Orinoko na podstawie korespondencji ks. Wojciecha Stanisława Paszendy*, „Seminare” 20(2004), s. 465-478.
- SZMIDT S., *Praca misyjna ks. Wiesława Kaczmarczyka (1933-2000) w Amazonii wenezuelskiej w świetle jego korespondencji*, „Seminare” 18(2002), s. 637-658.
- SZMIDT S., *Rodzina Salezjańska w Ameryce Łacińskiej*, „Seminare” 10(1994), s. 191-211.
- SZMIDT S., *Salezjanie polscy na misjach*, [w:] *Misjonarze polscy w świecie: materiały Sympozjum Misjologicznego*, red. W. Kowalak, cz. 2, Warszawa: ATK 1982, s. 71-92.
- SZMIDT S., *Salezjanie w Wenezueli*, „Collectanea Theologica” 66(1996), nr 4, s. 196-199.
- Świat w przekroju*, praca zbior. przy współudziale Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych, Warszawa: Wiedza Powszechna 1971.
- Taniec na gruzach. Nina Novak w rozmowie z Wiktorem Krajewskim*, Warszawa: Prószyński i S-ka 2020.
- ZAWISZA L., *Alberto Lutowski contribución al conocimiento de la ingeniería venezolana del siglo XIX*, Caracas: Ministerio de la Defensa 1980.
- ZAWISZA L., *Wojciech Lutowski – wynalazca i architekt. Jego życie i praca w Wenezueli XIX wieku*, Kraków: Universitas 2000.
- ZIELIŃSKI S., *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich: podróżnicy, odkrywcy, zdobywcy, badacze, eksploratorzy, emigranci – pamiętnikarze, działacze i pisarze migracyjni*, Warszawa: Instytut Wydawniczy Ligi Morskiej i Kolonialnej 1933.
- ZUBER R., *Flisz i nafta*, Lwów: Towarzystwo dla Popierania Nauki Polskiej 1918.

NETOGRAFIA

- BRICEÑO-IRAGORRY C.E., *Ludwig Flegel Von Sitzenburg*, <https://www.geni.com/people/Ludwig-Flegel-Von-Sitzenburg/6000000025901154693?> [dostęp: 01.05.2025].

- BRIGARD R. de, *Juan de Brigard Y Dombrowski*, <https://gw.geneanet.org/debrigard?lang=nl&n=de+brigard+y+ dombrowski&p=juan> [dostęp: 01.05.2025].
- Club Amigos de Polonia*, <https://clubamigosdepolonia.com/nosotros/> [dostęp: 09.05.2025].
- Club Amigos de Polonia*, <https://www.facebook.com/clubamigosdepolonia/> [dostęp: 09.05.2025].
- Coastal and Marine Ecosystems—Venezuela*, http://earthtrends.wri.org/pdf_library/country_profiles/coa_cou_862.pdf [dostęp: 30.04.2025].
- Delegatury i placówki zagraniczne*, <https://waw.pallotyni.pl/delegatury-i-placowki-zagraniczne/> [dostęp: 04.05.2025].
- „Дружба, віра і гідність”: до біографії Національного героя Республіки Перу Михайла Скибицького [„Druzha, vira i hidnist”: do biohrafyi Natsional'noho heroya Respubliki Peru Mykhayla Skybyts'koho], https://cdiak.archives.gov.ua/ab_2019_11_14.php [dostęp: 01.05.2025].
- Gdzie pomagamy. Wenezuela*, <https://sekretariat-misyjny.pl/gdzie-pomagamy/wenezuela/> [dostęp: 04.05.2025].
- Исэров А.А., Густав Адольф Бергуд, Тадеуш Костюшко, Франсиско Де Миранда: из истории революционных движений рубежа XVIII–XIX столетий, „Вестник Московского Университета”, серия 8 История [A.A. ISEROV, Gustav Adolf Bergud, Tadeush Kostyushko, Fransisko De Miranda: iz istorii revolyutsionnykh dvizheniy rubezha XVIII–XIX stoletiy, „Vestnik Moskovskogo Universiteta”, seriya 8 Istoriya] 2022, № 6, p. 35-40, <https://cyberleninka.ru/article/n/gustav-adolf-bergud-tadeush-kostyushko-fransisko-de-miranda-iz-istorii-revoljutsionnykh-dvizheniy-rubezha-xviii-xix-stoletiy/viewer> [dostęp: 01.05.2025].
- JAN PAWEŁ II, *Trwajcie w wierności dla Ojczyzny*, <https://bialykrak.pl/files/downloads/rok-7-f04kr78kff.pdf>, s. 53 [dostęp: 06.05.2025].
- KALUSKI M., *Polacy w Wenezueli*, https://www.kworum.com.pl/art10184,polacy_w_wenezueli.html [dostęp: 01.05.2025].
- Ks. Adam Gąsior SAC*, <https://sekretariat-misyjny.pl/imiona/ks-adam-gasior-sac/> [dostęp: 10.05.2025].
- Ks. Andrzej Tekieli SAC*, <https://sekretariat-misyjny.pl/imiona/ks-andrzej-tekieli-sac/> [dostęp: 10.05.2025].
- Ks. Dawid Dziedzic SAC*, <https://sekretariat-misyjny.pl/imiona/ks-dawid-dziedzic-sac/> [dostęp: 10.05.2025].
- Ks. Przemysław Brodowski*, <https://sekretariat-misyjny.pl/imiona/ks-przemyslaw-brodowski-sac/> [dostęp: 10.05.2025].
- КУЛИНЯК Д., *Український Че Гевара XIX століття* [KULYNYAK D., *Ukrayinc'kyu Che Hevara XIX stolittja*], http://www.fleet.sebastopol.ua/morskaya_derjava/2010_44/ukrajinskij_che_gevara_hih_stolittja/ [dostęp: 01.05.2025].
- MUCHA D., *Udział Polaków w wojnach niepodległościowych Wenezueli (1806-1821)*, „Niepodległość i Pamięć” 2018, nr 2, s. 17, https://niepodlegloscpamiec.pl/lib/mlwrf9/Niepodleglosc_i_Pamiec-r2018-t25-n2_62-s15-26-lpbogbbl.pdf [dostęp: 30.04.2025].
- Odeszli do Pana. Polscy misjonarze salezjańscy*, <https://misjesalezjanie.pl/misjonarze-i-misjonarki/odeszli-do-pana/> [dostęp: 06.05.2025].
- Pallotyni: narodziny dwóch latynoskich delegatur*, <https://www.zyciezakonne.pl/wiadomosci/swiat/pallotyni-narodziny-dwoch-latynoskich-delegatur-65827/> [dostęp: 10.05.2025].
- Población total, según entidad federal al 30 de Junio, 2000-2015*, <http://www.ine.gob.ve/demo-grafica/salidadistribucion.asp?T=Cuadro229 &cuadro=cuadro229> [dostęp: 30.04.2025].

- Regions of Venezuela*, https://en.wikipedia.org/wiki/Regions_of_Venezuela #cite_ref-1 [dostęp: 30.04.2025].
- ROSENTHAL H., WIERNIK P., *Borowski, Isidor*, <https://www.jewishencyclopedia.com/articles/3582-borowski-isidor> [dostęp: 01.05.2025].
- SITEK F., *Pierwsi Polacy w krajach Wielkiej Kolumbii*, https://www.kworum.com.pl/art10184,polacy_w_wenezueli.html [dostęp: 01.05.2025].
- SOŃTA-JAROSZEWICZ T., *Polacy w zrywie niepodległościowym Ameryki Południowej*, <https://www.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2014/03/549pa%C5%BAdziernik> [dostęp: 01.05.2025].
- STEFANOFF W., *W upale tropików – pamiętnik lekarza*, Siedlce [b.wyd.] 1996, <http://www.stefanoff.pl/wladyslaw/ksiazki/W%20UPALE%20TROPIKOW.pdf> [dostęp: 04.05.2025].
- Stowarzyszenie Polaków w Wenezueli/Hermanidad Polaca en Venezuela*, <https://www.facebook.com/poloniawenezuelska> [dostęp: 06.05.2025].
- SZCZEPAŃCZYK M., *Polska–Wenezuela. Historia i współczesność. Opracowanie z okazji 80. rocznicy nawiązania stosunków dyplomatycznych*, https://www.academia.edu/43086339/Polska_Wenezuela_Historia_i_wsp%C3%B3%C5%82czesno%C5%9B%C4%87_Opracowanie_z_okazji_80_rocznicy_nawi%C4%85zania_stosunk%C3%B3w_dyplomatycznych [dostęp: 30.04.2025].
- UTAS B., *Borowsky, Isidore*, <https://www.iranicaonline.org/articles/borowsky-isidore/> [dostęp: 01.05.2025].
- Wenezuela – 130 lat marzeń z salezjanami*, <https://www.infoans.org/pl/dzialy/wiadomosci/item/19487-wenezuela-130-lat-marzen-z-salezjanami> [dostęp: 04.05.2025].
- Wenezuela. Warunki naturalne*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Wenezuela-Warunki-naturalne;4575676.html> [dostęp: 30.04.2025].

POLACY I POLONIA W WENEZUELI – DAWNIEJ I DZISIAJ

Streszczenie

Artykuł opisuje dzieje Polaków i Polonii w Wenezueli, koncentrując się na ich migracji oraz wpływie na społeczeństwo wenezuelskie. Pierwsi Polacy przybyli do tego kraju w XIX wieku, często jako emigranci polityczni, ale do II wojny światowej były to nieliczne osoby, które zdecydowały się na zamieszkanie, jak np. Wojciech Lutowski, kluczowa postać w rozwoju dziewiętnastowiecznej inżynierii w Wenezueli. Dopiero w drugiej połowie lat czterdziestych XX wieku przybyło tutaj więcej Polaków, przede wszystkim żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie i byłych więźniów niemieckich obozów pracy. Wtedy też powstały pierwsze organizacje polonijne, które wspierały Polaków i promowały polską kulturę. Wsparcie duchowe zapewniał polscy kapłani, zaś od 1970 r. do początków XXI wieku działała Polska Misja Katolicka. Obecnie funkcjonują jeszcze aktywnie w Caracas organizacje takie, jak Stowarzyszenie Polaków w Wenezueli i Klub Przyjaciół Polski. Szczególnie ważna jest działalność Klubu, który prowadzi przede wszystkim intensywną działalność edukacyjną, organizując lekcje języka i kultury polskiej dla dzieci, młodzieży, studentów i dorosłych. Liczba Polaków w Wenezueli jednak stopniowo maleje i dzisiaj najprawdopodobniej nie ma ich więcej niż 800-900 osób.

Słowa kluczowe: Wenezuela; Polonia i Polacy w Wenezueli; organizacje polonijne; migracja powojenna; edukacja polonijna; działalność polonijna

POLES AND POLONIA IN VENEZUELA – PAST AND PRESENT

Summary

The article describes the history of Poles and the Polish community in Venezuela, focusing on their migration and influence on Venezuelan society. The first Poles arrived in Venezuela in the 19th century, often as political emigrants, but until World War II, only a few people decided to settle in Venezuela, such as Wojciech Lutowski, a key figure in the development of 19th-century engineering in Venezuela. It was not until the second half of the 1940s that more Poles arrived in Venezuela, mainly soldiers of the Polish Armed Forces in the West and former prisoners of German labour camps. It was then that the first Polish community organisations were established to support Poles and promote Polish culture. Spiritual support was provided by Polish chaplains, and from 1970 to the beginning of the 21st century, the Polish Catholic Mission was active. Currently, organisations such as the Association of Poles in Venezuela and the Friends of Poland Club are still active in Caracas. The Club's activities are particularly important, as it is primarily involved in intensive educational activities, organising Polish language and culture lessons for children, young people, students and adults. However, the number of Poles in Venezuela is gradually decreasing and today there are probably no more than 800-900 of them.

Keywords: Venezuela; Polish community and Poles in Venezuela; Polish community organisations; post-war migration; Polish community education; Polish community activities